

**KE SMYSLU A ÚSKALÍM ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ RANĚ NOVOVĚKÝCH
DIPLOMATICKÝCH PRAMENŮ IN EXTENSO (DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK)**

TOMÁŠ STERNECK

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.; sterneck@hiu.cas.cz

ABSTRACT**On the Sense and Pitfalls of Publishing Early Modern Diplomatic Sources in extenso (Discussion Contribution)**

The aim of the paper is to stimulate a broader discussion in the interested editorial circles focused primarily on practical problems related to the access to early modern historical sources. The representative coverage of material from the 16th to the 18th centuries through critical source editions encounters a huge number of extant documents, especially those of an official nature. Editors therefore often resort to a technically (and therefore time-consuming) less demanding form of processing than editing historical sources in extenso, namely the form of extracts. In this paper, the pitfalls of processing such extracts are illustrated by a thorough analysis of one particular example. Subsequently, an overview of the difficulties accompanying the publication of early modern official documents in full is formulated. The paper seeks to emphasize the thesis that although making them available in extenso can only be applied selectively, it should remain a publishing ideal pursued wherever it is both desirable and possible.

Keywords: historical sources; early modern period; diplomatic; textual scholarship; textual criticism; editing of sources; methodology of editorial work

Ve snaze přispět k vyprovokování širší diskuse v zainteresovaných editorských kruzích, a to diskuse zaměřené přednostně nikoliv na teoretické otázky, nýbrž na praktické problémy spojené se zpřístupňováním raně novověkých pramenů, neodvinu tento krátký příspěvek od sofistikovaného uvažování nad metodologickými východisky vydavatelské práce.¹ Z obecných premis budiž připomenuta pouze ta, že naplňování ideálu reprezentativního pokrytí materiálu z 16. až 18. století prostřednictvím pramenných edic (těmi budeme nadále rozumět taková vydání písemných pramenů, která zpřístupňují editovaný text s využitím moderních tiskových prostředků a současně jsou podložena textovou kri-

¹ Nad systémovými otázkami editorské práce s raně novověkými texty a nad částečně odlišnými metodologickými východisky jejich vydávání ve srovnání se zpřístupňováním středověkého materiálu se zamýšlí Tomáš STERNECK, K problémům edičního zpřístupňování raně novověkých písemných pramenů (s důrazem na materiál diplomatického charakteru), in: Pavel Otmar Krafl a kol., *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, Praha 2016, s. 205–212; nejnověji viz Enno BÜNZ, Sériové prameny pozdního středověku – výzvy, možnosti a hranice editorské práce vzhledem k začínajícímu masovému dochování, *Sborník archivních prací* 71, 2021, s. 7–46.

tikou) naráží na ohromné množství dochovaných písemností, a to především písemností diplomatické povahy.²

S problémem kvantity dochovaného písemného (zejména archivního) materiálu se vydavatelé raně novověkých dokumentů zhusta vyrovnávají tak, že se uchylují k technicky – a tedy i časově – méně náročné formě jejich zpracovávání, než je editování in extenso, totiž k jejich regestování. Přesto i v editorství zaměřeném na prameny úřední proveniencce ze 16. až 18. století mají vedle regestářů své místo projekty koncipované jako diplomatáře (respektive listináře a listáře). Nad efektivitou takového přístupu k vydávání raně novověkého materiálu se lze zamýšlet z různých zorných úhlů. Jako východisko následujícího uvažování o smyslu editování postmedieválních písemností v plném znění nám poslouží jedna zcela konkrétní aféra, nota bene vázaná na specifický výsek lokálních dějin.

* * *

V českobudějovické historiografii je poměrně dobře známa kauza zrahy buquoyského hejtmana Weißbacha, který se na jaře 1619 zapletl do pokusu o vydání předního jihočeského královského města rebelujícími evangelickým stavům. Klíčový pramen pro poznání pozadí tohoto případu, který skončil Weißbachovou popravou 7. května téhož roku, představuje jazykově německá relace, jejíž text regestovou formou česky zpřístupnil Václav Líba (* 1884, † 1952) v edici *Prameny k dějinám třicetileté války*, konkrétně v jejím prvním dílu, který je třetím svazkem chronologicky šířeji koncipované monumentální řady *Regesta fundu Militare*.³

Právě o Lívův výtah z relace se až donedávna opírala prezentace Weißbachova případu v publikačních výstupech moderního dějepisce. Pokud jde o samotnou aféru, budiž na tomto místě řečeno, že i na základě publikovaného regestu si lze učinit představu o komunikačním řetězci, kterým se v druhé půli dubna 1619 propojila Marianna Libniczerová, venkovanka z budějovické poddanské vsi Vráto, s měšťanem Dominikem Cometou z Eckthurnu, dále se Zdeňkem Lvem Libštejnským z Kolovrat – velitelem žoldnéřské pěší kompanie, jež měla posílit obranu Českých Budějovic před rebely – a konečně s habsburským vrchním komandantem Karlem Bonaventurou de Longueval hrabětem Buquoyem. Díky výměně informací na této ose došlo ke včasnému odhalení a zmaření plánu, v němž měl zásadní roli sehrát již jmenovaný hejtman Weißbach, vyznáním luterán. Ukázalo se, že tento profesionální voják zrazoval Buquoyovu armádu a na základě dohody s nepřátelskou stranou se měl během služby na exponovaném úseku fortifikace obležených Budějovic přičinit o to, aby bylo město, jež představovalo významnou oporu katolicismu na českém jihu, ovládnuto rebelujícími evangelickými stavy. Ti prý dávali

² Viz sborníky Grete KLINGENSTEIN – Fritz FELLNER – Hans Peter HYE (Hrsg.), *Umgang mit Quellen heute. Zur Problematik nezeitlicher Quelleneditionen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Wien 2003; Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004; za upozornění v této souvislosti stojí též nedávné shrnutí novověké diplomatiky Michael HOCHEDLINGER, *Aktenkunde. Urkunden- und Aktenlehre der Neuzeit*, Wien – Köln – Weimar 2009.

³ Václav LÍBA (ed.), *Regesta fundu Militare III. Prameny k dějinám třicetileté války 1618–1625*, Praha 1951, s. 47.

Weißbachovi ohňové signály a vypravili k městským branám Svinenské a Pražské vojáky, kteří měli s jeho pomocí vtrhnout dovnitř.⁴

Srovnáme-li Lívův regest a na něm postavené výklady s původním pramenem, tedy s archivním dochováním relace ve fondu Staré militare Národního archivu v Praze, zjistíme, že je výťah po věcné stránce v zásadě správný.⁵ Z předlohy nicméně získáme řadu cenných zjištění, která se záběru regestu vymykají, a přitom v kontextu hloubkového studia případu mohou mít zásadní význam. Z dílčích faktů stojí za připomenutí konkretizace úkrytu stavovských sborů, jež měly obsadit Svinenskou a Pražskou bránu. Důležitou součástí zprávy je též informace, že Marianna Libniczerová propašovala psaní pro hejtmana Weißbacha do města v botách, přičemž k úspěchu této svérázné formy utajeného transportu mělo přispět nevlídné počasí. Z hlediska vojenské historie je pak významný především poznatek (v regestu zprávy zcela zanikající), který se týká taktiky obléhatelů. Jejich cílem bylo paralyzovat obranu městské zdi pomocí úskoku – a tak pokud možno hladce proniknout do dobře opevněných Budějovic. Plánovaný útok stavovských vojáků na hlavní šanci totiž nebyl primárně operací cílící na zdoání předsunutého opevnění, ale byl zamýšlen jako krycí manévř, který měl zmást obránce a přimět je k soustředění sil do místa, kam by tento účelový nápor protivníka směřoval. Odlákání většiny buquoyských vojáků od městských bran mělo podle povstaleckých strategií usnadnit dalším dvěma rebelantským sborům výpad proti vlastní městské fortifikaci ze zálohy, z jejich úkrytů u příměstských usedlostí.⁶

Po obsahové i po formální stránce představuje pozoruhodnou součást původního textu zprávy rozhovor mezi Dominikem Cometou z Eckthurnu a Mariannou Libniczerovou, který se měl odbýt během jejich krátké procházky v intravilánu královského města, když kráčeli k habsburskému vrchnímu veliteli, a který je v dokumentu představen převážně jako soubor přímých citátů. Máme tu tedy co do činění se svérázným pramenem k poznání forem raně novověké komunikace, v našem případě komunikace mezi politicky aktivním (v lokální samosprávě angažovaným) příslušníkem městské obce a její venkovskou poddanou. Do regestu pochopitelně nebyly příslušné citáty pojaty. Upozornit je záhodno i na to, že se z něj zcela vytratily indicie týkající se problému autorství anonymní zprávy o Weißbachově kauze. Na základě analýzy předlohy se jeví vysoce pravděpodobným,

⁴ Z Lívova regestu vyšel především Karel PLETZER, *Pokus o zradu Českých Budějovic v dubnu 1619* (pověst a skutečnost), *Kulturní kalendář České Budějovice* 18, 1971, březen, s. 18–21 (v tomto příspěvku sice autor píše o zprávě „dochované v nedatovaném německém opise“, evidentně však čerpal pouze z Lívova regestu – na ten pak přímo odkazuje v následujícím, o více než dvě desetiletí později publikovaném článku); TÝŽ, *K popravě hejtmana Weissbacha v Českých Budějovicích 7. května 1619*, *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 30, 1993, s. 182–183. Po dalších zmínkách v regionální, resp. lokální historiografii srov. Tomáš STERNECK, *Boj o České Budějovice v letech 1618–1619*, České Budějovice 2019, s. 68–69.

⁵ Národní archiv Praha, Staré militare 1527–1747, kart. 29 (1618–1619), složka 1619, sine dato (ad 1619, 21. dubna).

⁶ V Lívově regestu se ohledně plánovaných operací stavovských jednotek dočteme následující: „Čechové měli v úmyslu zmocnit se Trhovosvinenské brány s 3 000 mužů, stejný počet pak byl určen k přepadení Pražské brány; hlavní síla se měla vrhnouti na nejdůležitější opevnění.“ Viz však příslušnou pasáž původního pramene, z níž vyplývá připravená vojenská taktika obléhatelů Budějovic: „Bey deß Hierschen müll genandt haben 3 000 man gehaldten, in willens, das Schwein[i]czer thor einzunehmen, bei herrn Ehrenpreiß hoff aber haben aufgewardt andere 3 000 man, das Präger thor zu uberfallen, die andere völlige armada solle auf die haubtschancz zudringen, und wan all unser volckh zu defendirung der haubtschancz sich begeben wurde, so solten underdesen die verhaltene[n] 6 000 man die thor einnehmen und dergestalt der statt möchtig werden.“

že zprávu o zmařeném zrádném plánu zformuloval někdo z habsburských důstojníků, kteří se v letech 1618–1619 zdržovali spolu s vrchním velitelem Buquoyem v Českých Budějovicích.⁷

* * *

Předestřené srovnání informačního potenciálu jednoho konkrétního regestu s výpovědní hodnotou původního archivního pramene rozhodně nemělo zpochybnit význam a kvality ediční řady *Regesta fondi Militare*. Právě naopak, tento registrový projekt, s jehož přípravou začal vynikající znalec pramenů František Roubík (* 1890, † 1974) a v němž pokračoval již připomenutý Václav Líba, lze považovat za vrcholnou ukázkou editorského umu a akribie, pokud jde o zpřístupňování rozsáhlých archivních celků registrovou formou. Co do důkladnosti a věcné správnosti výtahů s ním kupříkladu nesnesou srovnání *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*, která ovšem zčásti plní spíše funkci tematicky vymezeného katalogu relevantních pramenů než registáře v pravém slova smyslu.⁸

I na *Regestech fondi Militare* se však nutně ukazují úskalí registrové práce. Již ze samotné podstaty takto pojímaných edic totiž plyne, že nemohou text pramene beze zbytku vytěžít, přičemž někdy v registru mohou zcela zaniknout informace, jež mají v kontextu analýzy materiálu nespornou důležitost. Navíc je třeba počítat s tím, že samotným formulováním regestů – v podstatě vytvářením svěbytných literárních útvarů – může dojít, a nezřídka také dochází, k většímu či menšímu zkreslení obsahu. Badatel zainteresovaný na skutečně minuciózním studiu příslušných dokumentů se tedy neobejde bez návratu, respektive přesunu *ad fontes*, v čemž mu ovšem existence regestu zpravidla významně napomáhá.

Z tohoto pohledu jsou registáře vždy nutně „pouze“ takovými edicemi, které se mohou různou měrou blížit, nikoliv ale dosáhnout ideálu, za který je třeba považovat zpřístupnění pramene *in extenso*. Je ovšem zřejmé, že nejen pro raný novověk, ale už pro nemalou část středověku je vydání mnoha materiálových souborů, tedy především těch rozsáhlejších, v plném znění toliko zbožným přáním.⁹ Rozpor mezi dochovaným množstvím pramenů a možností jejich editování si existenci regestářů principiálně vynucuje a činí z nich opodstatněnou kategorii výstupů skutečné – totiž vědecky (nebo lépe řečeno: řádně řemeslně) ukotvené – ediční práce, s níž není namístě zaměňovat jiné legitimní, nicméně principiálně odlišné formy zpřístupňování pramenů jako digitalizaci.¹⁰ Jen in margine budiž v souvislosti s novými možnostmi přenosu dat připomenuto, že registry

⁷ Detailní analýza a edice plného znění relace v práci Tomáš STERNECK, Relace o zradě hejtmána Weißbacha (Klíčový pramen ke konspirativnímu pokusu o ovládnutí Českých Budějovic na jaře 1619), *Jihočeský sborník historický* 88, 2019, s. 207–225.

⁸ K těmto projektům srov. Vojtěch VEČERĚ – Tomáš STERNECK, Ohlédnutí za sto lety ediční činnosti Historického ústavu na poli zpřístupňování pramenů ke středověkým a raně novověkým dějinám, *Archivní časopis* 71, 2021, s. 117–157, zde s. 143–145.

⁹ Ohledně rozdílů v práci medievistů a badatelů zabývajících se pozdějším obdobím pregnantně Jaroslav MAREK, Medievista a jeho sousedé, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I*, Praha 1994, s. 29–37.

¹⁰ K možností edičního pokrytí novověkého materiálu G. KLINGENSTEIN – F. FELLNER – H. P. HYE (Hrsg.), *Umgang mit Quellen heute* (více příspěvků pojatých do tohoto sborníku); pro pozdní středověk tento problém důkladně rozebírá E. BÜNZ, *Sériové prameny*.

mohou představovat vhodný doplněk digitalizátů coby zdroj prvotní orientace v obsahu příslušných dokumentů. Podobnou roli ostatně registry plní i v klasických edicích diplomatářového charakteru, a sice v záhlavích otištěných kusů. Možnost bezprostřední konfrontace výtahu s plným zněním předlohy pak samozřejmě relativizuje problémy selektivnosti či obsahového posunu takovýchto registrových sdělení.¹¹

* * *

Nárůst dochovaného materiálu rozhodně neznamená, že je záhodno na edice diplomatářového typu pro pozdní středověk a raný novověk rezignovat. Vydávání větších pramenů celků in extenso má ovšem smysl jen v případech uváženě koncipovaných projektů, tedy při editování reprezentativních celků písemností, vytipovaných na základě jasně stanovených a obhájitelných kritérií.¹² S oporou v sumarizaci praktických problémů, které provázely zrod dosud vydaných dvou svazků edice *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie* a také přípravu edice *Věrnost a zrada v ohroženém městě. Prameny k politické komunikaci Českých Budějovic na počátku stavovského povstání (1618)*, si nyní dovoluji pojmenovat některá úskalí vyvstávající při zpřístupňování raně novověkých diplomatických pramenů v plném

¹¹ O digitalizátech prismatických edičních prací alespoň Ludmila SULITKOVÁ, Možnosti zpřístupňování archivního materiálu v počítačovém věku, in: Jiřina Psíková (ed.), *Archivy a zítřek*, Jindřichův Hradec 2000, s. 31–36; Ingo H. KROPAČ, Dokumentation und Edition historischer Quellen im Multimedia-Zeitalter, in: J. Pauser – M. Scheutz – T. Winkelbauer (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie*, s. 193–197; Manfred THALLER, Reproduktion, Erschließung, Edition, Interpretation: ihre Beziehungen in einer digitalen Welt, in: Brigitte Merta – Andrea Sommerlechner – Herwig Weigl (Hrsg.), *Vom Nutzen des Edierens*, Wien – München 2005, s. 205–228 (a další příspěvky publikované v témže sborníku). Ze statí o digitalizaci konkrétních pramenů souborů či technických otázkách elektronického zpřístupňování pramenů srov. Klára WOITSCHOVÁ, Edice nebo databáze? Ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví, in: Michaela Hrubá – Ludmila Sulitková – Vilém Zábranský (edd.), *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih* (= Ústecký sborník historický, supplementum 1), Ústí nad Labem 2010, s. 241–252; Olga FEJTOVÁ, Datei oder gedruckte Editionen – Die aktuellen Formen der Bearbeitung der frühneuzeitlichen Archivalien im Archiv der Hauptstadt Prag, in: Helmut Flachenecker – Janusz Tandecki – Krzysztof Kopiński (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2011. Quellen kirchlicher Provenienz. Neue Editionsprojekte und aktuelle EDV-Projekte* (= Publikationen des Deutsch-Polnischen Gesprächskreises für Quellenedition / Publikacje Niemiecko-Polskiej Grupy Dyskusyjnej do Spraw Edycji Źródła, 6), Toruń 2011, s. 381–392; nověji viz řadu statí v tematickém čísle sborníku *Digitalizace v paměťových institucích* (= Archivum Trebonense 14, 2017), Třeboň 2017; programově Milan VOJÁČEK – Miroslav KUNT, Stav a perspektivy digitálního archivnictví v ČR, *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 27, 2019, č. 1, s. 758–771. K relevantním konferencím a workshopům například David VÁHALA, Digitalizace pramenů a správa dat v paměťových institucích, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 4, 2011, s. 345–346; Jiří VICHTA, Konference Digitalizace v paměťových institucích 2017, *Střeďočeký sborník historický* 44, 2018, s. 225–230.

¹² T. STERNECK, K problémům edičního zpřístupňování, s. 208–209. Ve vztahu ke konkrétnímu projektu TÝŽ, *Historica Třeboň 1526–1547* (Briefe, Urkunden und andere Quellen zur politischen Geschichte der Werdezeit der Habsburgermonarchie). Konzeption und methodologische Probleme eines neuen Editionsprojekts, in: H. Flachenecker – J. Tandecki – K. Kopiński (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2011*, s. 347–368, zvláště s. 350–354; TÝŽ, Quellen zur politischen Kommunikation der Stadt Budweis zu Beginn des Böhmisches Aufstandes (1618). Beschreibung eines Editionsprojekts, in: Helmut Flachenecker – Krzysztof Kopiński – Janusz Tandecki (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2019. Urkundenbücher, Chroniken, Amtsbücher. Alte und neue Editionsmethoden* (= Publikationen des Deutsch-Polnischen Gesprächskreises für Quellenedition / Publikacje Niemiecko-Polskiej Grupy Dyskusyjnej do Spraw Edycji Źródła, 10), Toruń 2019, s. 221–239.

znění. Právě „vypíchnutí“ těchto svízelů v níže uvedených bodech budiž chápáno jako pokus o formulování konkrétních podnětů k dalším relevantním editorským diskusím.¹³

Potíže provázející vydávání raně novověkých diplomatických pramenů in extenso dle mého mínění souvisejí mimo jiné s následujícími skutečnostmi, respektive se odvíjejí od následujících situací:

- 1) Písemnost je k dispozici ve více dochováních, respektive lze více jejích dochování očekávat; mnohdy tak vyvstává problém výběru relevantní předlohy pro editaci.¹⁴
- 2) V případě novověkého písemného (archivního) materiálu mají obecně velmi výrazné zastoupení koncepty, s nimiž se často pojí nemalé paleografické těžkosti.¹⁵
- 3) Programově sice zůstává mimo záběr tohoto sdělení problematika transkripčních zásad, jíž byla a budou věnována jiná fóra, nicméně přece na tomto místě připomenu fenomén, který má pro raný novověk zvláštní význam a který mnohdy zásadně komplikuje právě metodiku přepisu – totiž prolínání více jazyků v jednom dokumentu (někdy i různých vývojových stádií jednoho jazyka, jako například v konfirmacích či vidimusech).¹⁶
- 4) Stranou nelze nechat otázku mnohdy nesnadného seriózního editorského ošetření kancelářských poznámek, ať už dobových, tedy provázejících vznik či expedici a další nakládání s písemností, či mladších, které mohou vypovídat o obsahových souvislostech dokumentu a o jeho provázanosti s jinými písemnostmi.¹⁷
- 5) S předchozím bodem souvisí další problém, totiž ten, že má editor při práci s prameny mnohdy velmi omezené možnosti dobrat se kýženého hloubkového poznání orga-

¹³ Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie I. Písemnosti z let 1526–1535*, Praha 2010; TÝŽ (ed.), *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie II. Písemnosti z let 1536–1540*, Praha 2015; TÝŽ (ed.), *Věrnost a zrada v ohroženém městě. Prameny k politické komunikaci Českých Budějovic na počátku stavovského povstání (1618)*, Praha 2019.

¹⁴ K tomu v úvodu k edici T. STERNECK (ed.), *Historica Třeboň I*, s. 20 (s nástinem zvoleného řešení pro příslušný pramený soubor). Na příkladu konkrétního dokumentu blíže TÝŽ, „Absque misericordia decoxit Christianos“ (Břežanův opis relace o zradě Jana Katzianera roku 1537 a jeho předloha), *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 50, 2013, s. 189–202.

¹⁵ K rožmberským konceptům z druhé čtvrtiny 16. století v této souvislosti T. STERNECK (ed.), *Historica Třeboň I*, s. 19, 29.

¹⁶ Blíže Tomáš STERNECK, Problematika multilingvismu v edičním projektu *Historica Třeboň 1526–1547*, *Folia Historica Bohemica* 32, 2017, č. 1–2, s. 77–91. K vypořádávání se s tímto problémem na příkladu jiných edičních projektů, zaměřených na odlišný materiál než na prameny diplomatické povahy, srov. další příspěvky z workshopu *Editor v pasti. Problémy vydávání raně novověkých vícejazyčných textů* (konaného 19. listopadu 2015 v Praze) otištěné v témže periodiku (ke zmíněnému pracovnímu setkání TÝŽ, *Editor v pasti. Problémy vydávání raně novověkých vícejazyčných textů*, *Bulletin Historického ústavu AV ČR* 27, 2016, s. 24–25; Jan LINKA, *Past na editory, Česká literatura. Časopis pro literární vědu* 64, 2016, s. 136–138; V. VEČEŘE – T. STERNECK, *Ohlédnutí za sto lety*, s. 154); dále Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESÁŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I. Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014; TÝŽ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682*, Praha 2014.

¹⁷ Prismatem „genetické diplomatiky“ viz ke kancelářským poznámkám (a případným archivářským připiskům) M. HOCHEDLINGER, *Aktenkunde*, s. 64–96. Jako příklady jejich systematického edičního ošetření srov. T. STERNECK (ed.), *Historica Třeboň I*, s. 26–27; TÝŽ, *Problematika multilingvismu*, s. 86–88; TÝŽ (ed.), *Věrnost a zrada*, s. 35.

nizační a personální struktury kancelářů, zvláště když nebyl dosud proveden jejich systematický prosopograficko-diplomatický průzkum.¹⁸

- 6) Tisk jako fenomén, od něž se počínajíc sklonkem středověku odvíjely nové formy přenosu textových sdělení, staví editory před celou řadu výzev. Mimo jiné vyvstává problém systémového sladění přístupu k diplomatickým pramenům rukopisným a tištěným (u tištěných navíc nabývají na významu otázky týkající se editorského ošetření takových grafických prvků či ilustrací zprostředkovaných tiskem, které jsou nedílnou součástí textových sdělení, jako například obrazových vzorů mincí v patentech týkajících se oběživa).¹⁹
- 7) Konečně v posledním bodu se vrátím k postulátu, že je záhodno uvážlivě vybírat soubory dokumentů, jež mají být in extenso editovány. V případě rozsáhlých, chronologicky širě vymezených projektů může nastat situace, že je třeba nastavená výchozí kritéria editování konkrétního materiálu změnit; zejména nárůst množství dochovaných pramenů může vést k tomu, že je editor donucen rezignovat na kompletní vydání všech kusů z dlouhodobě zpracovávaného pramenného souboru v plném znění, a to ve prospěch výběrové edice reprezentativních dokumentů a (nebo) ve prospěch úplného, či alespoň dílčího přechodu od diplomatářové edice k registové.²⁰ Opodstatněné zkombinování obou přístupů představuje velkou editorskou výzvu, nicméně jak bylo nedávno poukázáno v souvislosti s editováním pozdně středověkého materiálu, může nabídnout optimální praktické řešení problému (ne)zvládnutelnosti a (ne)efektivity vydávání velkých pramenných souborů in extenso.

Tento diskusní příspěvek si dovoluji uzavřít konstatováním, že ani tváří v tvář kvantům archivovaných raně novověkých úředních pramenů neztrácí na významu jejich zpřístupňování v plném znění. Nic na tom nemění fakt, že jde o nejnáročnější metodu ediční práce, spojenou s celou řadou úskalí. Ačkoliv se ze své podstaty může uplatnit pouze selektivně, totiž na nepatrném segmentu dochovaného materiálu, měla by zůstat vydavatelským ideálem naplňovaným všude tam, kde je to žádoucí a zároveň možné. Právě hledání optimálního editorského přístupu vyvažujícího náročnost listinářů a listářů na jedné straně a jejich vysokou užitkovou hodnotu pro historiografii na straně druhé, představuje jedno z klíčových východisek veškerých debat o vydávání písemností diplomatické povahy z 16. až 18. století.

¹⁸ Coby vzorová zpracování raně novověkých kancelářů lze uvést studie věnované Brnu a Olomouci – Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie), *Sborník archivních prací* 45, 1995, s. 291–510; Vladimír SPÁČIL, *Pisáři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*, Olomouc 2001. Ke zmíněnému problému, spolu s nástinem klíčové otázky definice kancelářů (a vhodnosti používání tohoto termínu), srov. také na období pozdního středověku zaměřený příspěvek Tomáše Veličky (Pozdně středověká diplomatika: úvahy o nejnovějších podnětech výzkumu), publikovaný v přítomném svazku.

¹⁹ Se zaměřením na literární díla srov. k ediční práci s (nejenom) tištěnými předlohami porůznu v práci Pavel VAŠÁK – Petr ČORNEJ – Jaroslav KOLÁR – Stanislava MAZÁČOVÁ – Emil PRAŽÁK – Jarmila VÍŠKOVÁ, *Textologie. Teorie a ediční praxe*, Praha 1993, s. 115–226. O vzájemném ovlivňování psaných a tiskových písem od počátku 16. století do moderní doby v širších souvislostech Albert KAPR, *Form und Geschichte der gebrochenen Schriften*, Mainz 1993. K edičnímu uchopení obrazových tištěných motivů jako součástí písemností diplomatického charakteru konkrétní příklad v edici T. STERNECK (ed.), *Historica Třeboň I*, s. 135–138, č. 36; ohledně neopomenutelných obrazových motivů v rámci rukopisných dokumentů srov. TÝŽ (ed.), *Historica Třeboň II*, s. 196–197, č. 190.

²⁰ K typům edic (při akcentování pozdně středověkých pramenů) viz E. BÜNZ, *Sériové prameny*, s. 24–44.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Národní archiv Praha, Staré militare 1527–1747, kart. 29 (1618–1619), složka 1619, sine dato (ad 1619, 21. dubna).

Edice pramenů

Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682*, Praha 2014.

Václav LÍVA (ed.), *Regesta fondu Militare III. Prameny k dějinám třicetileté války 1618–1625*, Praha 1951.

Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie I. Písemnosti z let 1526–1535*, Praha 2010.

Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie II. Písemnosti z let 1536–1540*, Praha 2015.

Tomáš STERNECK (ed.), *Věrnost a zrada v ohroženém městě. Prameny k politické komunikaci Českých Budějovic na počátku stavovského povstání (1618)*, Praha 2019.

Literatura

Enno BÜNZ, Sériové prameny pozdního středověku – výzvy, možnosti a hranice editorské práce vzhledem k začínajícímu masovému dochování, *Sborník archivních prací* 71, 2021, s. 7–46.

Digitalizace v paměťových institucích (= Archivum Trebonense 14, 2017), Třeboň 2017.

Olga FEJTOVÁ, Datei oder gedruckte Editionen – Die aktuellen Formen der Bearbeitung der frühneuzeitlichen Archivalien im Archiv der Hauptstadt Prag, in: Helmut Flachenecker – Janusz Tandeci – Krzysztof Kopiński (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2011. Quellen kirchlicher Provenienz. Neue Editionsprojekte und aktuelle EDV-Projekte* (= Publikationen des Deutsch-Polnischen Gesprächskreises für Quellenedition / Publikacje Niemiecko-Polskiej Grupy Dyskusyjnej do Spraw Edycji Źródła, 6), Toruń 2011, s. 381–392.

Michael HOCHEDLINGER, *Aktenkunde. Urkunden- und Aktenlehre der Neuzeit*, Wien – Köln – Weimar 2009.

Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I. Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014.

Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie), *Sborník archivních prací* 45, 1995, s. 291–510.

Albert KAPR, *Fraktur. Form und Geschichte der gebrochenen Schriften*, Mainz 1993.

Grete KLINGENSTEIN – Fritz FELLNER – Hans Peter HYE (Hrsg.), *Umgang mit Quellen heute. Zur Problematik neuzeitlicher Quelleneditionen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Wien 2003.

Ingo H. KROPAČ, Dokumentation und Edition historischer Quellen im Multimedia-Zeitalter, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 193–197.

Jan LINKA, Past na editory, *Česká literatura. Časopis pro literární vědu* 64, 2016, s. 136–138.

Jaroslav MAREK, Medievista a jeho sousedé, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I*, Praha 1994, s. 29–37.

Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004.

Karel PLETZER, K popravě hejtmana Weissbacha v Českých Budějovicích 7. května 1619, *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 30, 1993, s. 182–183.

Karel PLETZER, Pokus o zradu Českých Budějovic v dubnu 1619 (pověst a skutečnost), *Kulturní kalendář České Budějovice* 18, 1971, březen, s. 18–21.

Vladimír SPÁČIL, *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*, Olomouc 2001.

Tomáš STERNECK, „Absque misericordia decoxit Christianos“ (Březanův opis relace o zradě Jana Katzi-nera roku 1537 a jeho předloha), *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 50, 2013, s. 189–202.

- Tomáš STERNECK, *Boj o České Budějovice v letech 1618–1619*, České Budějovice 2019.
- Tomáš STERNECK, Editor v pasti. Problémy vydávání raně novověkých vícejazyčných textů, *Bulletin Historického ústavu AV ČR* 27, 2016, s. 24–25.
- Tomáš STERNECK, *Historica Třeboň 1526–1547* (Briefe, Urkunden und andere Quellen zur politischen Geschichte der Werdenzeit der Habsburgermonarchie). Konzeption und methodologische Probleme eines neuen Editionsprojekts, in: Helmut Flachenecker – Janusz Tandeci – Krzysztof Kopiński (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2011. Quellen kirchlicher Provenienz. Neue Editions-vorhaben und aktuelle EDV-Projekte* (= Publikationen des Deutsch-Polnischen Gesprächskreises für Quellenedition / Publikacje Niemiecko-Polskiej Grupy Dyskusyjnej do Spraw Edycji Źródeł, 6), Toruń 2011, s. 347–368.
- Tomáš STERNECK, K problémům edičního zpřístupňování raně novověkých písemných pramenů (s důrazem na materiál diplomatického charakteru), in: Pavel Otmar Krafl a kol., *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, Praha 2016, s. 205–212.
- Tomáš STERNECK, Problematika multilingvismu v edičním projektu *Historica Třeboň 1526–1547*, *Folia Historica Bohemica* 32, 2017, č. 1–2, s. 77–91.
- Tomáš STERNECK, Quellen zur politischen Kommunikation der Stadt Budweis zu Beginn des Böhmi-schen Aufstandes (1618). Beschreibung eines Editionsprojekts, in: Helmut Flachenecker – Krzysztof Kopiński – Janusz Tandeci (Hrsg.), *Editionswissenschaftliches Kolloquium 2019. Urkundenbücher, Chroniken, Amtsbücher. Alte und neue Editionsmethoden* (= Publikationen des Deutsch-Polnischen Gesprächskreises für Quellenedition / Publikacje Niemiecko-Polskiej Grupy Dyskusyjnej do Spraw Edycji Źródeł, 10), Toruń 2019, s. 221–239.
- Tomáš STERNECK, Relace o zradě hejtmana Weißbacha (Klíčový pramen ke konspirativnímu pokusu o ovládnutí Českých Budějovic na jaře 1619), *Jihočeský sborník historický* 88, 2019, s. 207–225.
- Ludmila SULITKOVÁ, Možnosti zpřístupňování archivního materiálu v počítačovém věku, in: Jiřina Psíková (ed.), *Archivy a zítřek*, Jindřichův Hradec 2000, s. 31–36.
- Manfred THALLER, Reproduktion, Erschließung, Edition, Interpretation: ihre Beziehungen in einer digitalen Welt, in: Brigitte Merta – Andrea Sommerlechner – Herwig Weigl (Hrsg.), *Vom Nutzen des Edierens*, Wien – München 2005, s. 205–228.
- David VÁHALA, Digitalizace pramenů a správa dat v paměťových institucích, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 4, 2011, s. 345–346.
- Pavel VAŠÁK – Petr ČORNEJ – Jaroslav KOLÁR – Stanislava MAZÁČOVÁ – Emil PRAŽÁK – Jarmila VÍŠKOVÁ, *Textologie. Teorie a ediční praxe*, Praha 1993.
- Vojtěch VEČEŘE – Tomáš STERNECK, Ohlédnutí za sto lety ediční činnosti Historického ústavu na poli zpřístupňování pramenů ke středověkým a raně novověkým dějinám, *Archivní časopis* 71, 2021, s. 117–157.
- Jiří VICHTA, Konference Digitalizace v paměťových institucích 2017, *Středočeský sborník historický* 44, 2018, s. 225–230.
- Milan VOJÁČEK – Miroslav KUNT, Stav a perspektivy digitálního archivnictví v ČR, *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 27, 2019, č. 1, s. 758–771.
- Klára WOITSCHOVÁ, Edice nebo databáze? Ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví, in: Michaela Hrubá – Ludmila Sulitková – Vilém Zábranský (edd.), *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih* (= Ústecký sborník historický, supplementum 1), Ústí nad Labem 2010, s. 241–252.